

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2008-2009

**Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakları Üzerinden Düşünmek Murat
Cemal Yalçın**

Giriş: İstanbul'da Neler Oluyor?

Kaçak bir yapının yıkım sürecinde çekilmiş bu fotoğraf beni çok etkiledi. Bu fotoğrafı çok farklı yönlerden okuyabiliriz. İyi niyeti sömüren bir baba olarak okumak mümkün oldu gibi çok büyük bir çaresizliğin dışavurumu olarak yorumlamak da mümkün. İstanbul'un geldiği

nokta çerçevesinde düşünmemiz, bu babanın halini anlayarak yorumlamamız gerektiği kanısındayım.

Çok etkileyici olduğunu düşündüğüm ikinci bir fotoğraf. Sulukule’de yıkılacak binaların üstüne X koymuşlar. Bunu en son gördüğümüz yer II. Dünya Savaşı’nda Nazi Almanya’sı idi; Yahudilerin evlerine konuyordu. Bu X işaretli evlerde yaşayan insanların hayatlarında büyük belirsizlikler oluyor; ne yapacaklarını bilmiyorlar. Nasıl bir gelecek onları bekliyor?

İstanbul’a hâlâ yılda yaklaşık 500 bin göçmenin geldiği söyleniyor. Bu, bir dakikada bir göçmen anlamına gelir. Köyden veya taşradaki bir kentten dakikada bir göçmen geliyor ve senede bir tane Rotterdam ekleniyor İstanbul’a.

Bu fotoğrafı bir gecekondu bölgesi olan Gülsuyu Mahallesi'nde yaşayan ve şimdi rahmetli olan İlhami Ağabeyden almıştım. 1960'lı yılların başında mahalleye ilk gittikleri zaman, tepeye çıkıp orada inşaata başlayacakları anı hatıra olarak çekmişler. Gördüğümüz gibi bomboş bir arazi; zaten E-5'in sırtlarıdır Gülsuyu Mahallesi. Buralarda yol, elektrik, su, altyapı hiçbir şey yok; bu insanlar sırtlarında briket taşıyarak bir gecekondu yapıp, orada yaşamlarını sürdürmeye başlıyor. O briket taşıdıkları yollardan gide gele patikalar oluşuyor. E-5'e iniyor, yakında bir fabrikada genellikle enformal olarak çalışmaya başlıyorlar. Seneler geçiyor ve yavaş yavaş altyapı gelmeye başlıyor. Bütün bunlar sosyal devlet olduğu iddiasındaki Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanıyor, hem de 1980 öncesinde. 1980 sonrasında "Neoliberalleştik" ve "Sosyal devleti terk ettik" söylemi oluştu. Oysa 1980 öncesinde de durum bu; kentlerde insanca yaşama hakkı yoktu, insanlar kendi mahallelerini kendileri kuruyordu.

2000'li yıllarla birlikte gecekondulara karşı çok ciddi ve kararlı bir politika başlatıldı. Yeni gecekonduların yapılmasına izin verilmedi ve eskileri yavaş yavaş yıkılmaya başlandı. Burada yaşayan insanlar şehrin 40-50 kilometre dışındaki TOKİ konutlarına taşınıyor ve hiç alışık olmadıkları bir hayat biçimiyle karşılaşıyorlar. Komşuluk, dayanışma, köyleriyle sürdürdükleri ilişkiler giderek yok oluyor, bu sürecin sonu hüsrana bitecek gibi. Takip etmek ve sürecin sonuçlarını kesin olarak savlayabilmek için biraz zaman geçmesi gerekir; ama şu an elimizde kesinleşmiş bir sonuç var: Sulukule'den taşınan kiracılardan 320'si Taşoluk'ta hak sahibi yapıldı. Bu 320 haneden sadece 7 tanesi kalmış durumda. Yaklaşık 6 ay içerisinde geri dönüp Sulukule'nin yakınındaki mahallelere taşındılar, çünkü oradaki yaşam tarzıyla uyum sağlamaları mümkün değildi, kurdukları hayat, kültürleri buna izin vermiyordu. Dahası, o toplu konutlarda yaşayan diğer kesimler onları istemiyordu.

İstanbul'un %70'inin kaçak yapıyla şekillendiği söyleniyor. Annem "Bizim tapulu bir evimiz yok, bu adamların beş katlı evleri oldu. Bu insanların nesini savunuyorsun!" der; ama bu sosyal bir denge meselesi. Ben doçent oldum, iyi bir maaşım, sosyal güvencem ve gelecek garantim var; benim çocuklarımın çok kötü durumlarda yaşama ihtimali yok, bir şekilde benim doçent olmamla birlikte kurtuldular. Ben ölsem kalsam da onlara devlet bir şekilde bakacak. Bu insanlar köyde çalışırken ilk Marshall yardımları tarımda makineleşmeyi getirdi ve büyük bir işgücü açığa çıkırdı. Ne yapacaklar? Kentlere gidecekler; çünkü kendilerine

kentler işaret ediliyor. Geldiklerinde ise konut yok, altyapı yok ve burada yaşamak için kendi kentlerini kurmaya başlıyorlar. Belli bir dönemden sonra, özellikle 1980 sonrası dönemde bir ticarileşme süreci var.

Şükrü Aslan'ın geçtiğimiz günlerde bize aktardığı araştırmasında 1940'lerden itibaren gecekonduların ticarileştiğine dair bilgiler mevcut. Gecekonduların oluşum sürecinde önce hazine arazilerini kapatıp, gelen insanlara satan bir kesim olduğunu biliyoruz; ama özellikle 80'den sonra "Beş katlı bina yapalım çocukları oturtalım ya da satalım" şeklinde bir yaklaşım oluştu, bu bir gelir kaynağı haline geldi. Ama bunu da o sosyal dengenin bir parçası olarak görmek mümkün. Lisede bir sınıf arkadaşım vardı, parasız yatılı okurdu, ben de yatılıydım. Küçükbakkalköy'de tek katlı bir gecekonduda oturuyorlardı. Dört ağabeyi ve babası birlikte çalışıp arkadaşımı okuttular. O çocuk şimdi yüksek kimya mühendisi. Ağabeyleri bugün kendi hayatlarını da kurtardı. O gecekonduda beş katlı bir apartmana dönüştü. Her katında bir ağabey oturuyor. Kimya mühendisi olan arkadaşım da Beylikdüzü'nde yasal bir ev aldı kendine. Bir sonraki jenerasyonda ağabeylerin çocukları da muhtemelen okuyacak ve kendilerine yasal birer ev alacaklar. Sonuçta insanlar hayatlarını bir şekilde idame ettirebilmek üzere bu yola girmek zorunda kaldı. Devlet bütün süreci takip etmenin, göz yummanın ötesinde aslında yönlendiriyordu diye düşünüyorum bu durumda tabii ki ses çıkarmayacaktı ve İstanbul böyle bir kentleşme modeliyle gelişip büyüdü.

1980 sonrası dönemde ise kent giderek sanayisizleşme sürecine girdi, sanayi kentin dışına taşınmaya başladı. Bunun haklı gerekçeleri de vardı; fakat sorun sanayinin kent dışına atılmasıyla ortaya çıkacak işgücünün planlanmamasından kaynaklanıyordu. Sanayiye hızla kent dışına doğru atarsanız ya çalışan insanlar da oraya taşınmak zorunda kalır ya da siz kentte açığa çıkan işgücüne yeni iş alanları yaratmak zorundasınızdır. Ama kentte yeni açılan iş alanları ya çok vasıfsız -çoğu hizmet sektöründe sosyal güvencesi olmayan işler- ya da üst düzey profesyonellerin çalışabileceği işler. Bu durum küreselleşmenin çokça eleştirilen sonuçlarından biridir.

Devlet sosyal planlamayı yaparak ekonominin hızına ayak uydurması gerekirken bunu başaramıyor. Bir şekilde eşdeğer gelişme, yani ekonomiyle birlikte yaşayanların da dönüşümü, birlikte hareket edebilmesi ihtimali ortadan kalkıyor; dolayısıyla insanların yaşam alanlarında, çalışma alanlarında, barınma alanlarında, mahallelerinde bir çatışma hali gözlenmeye başlıyor. Gecekonduda mahalleleri ile kent içinde eskimiş tarihi semtler burada öncül çünkü bu mahalleler artık farklı şekillerde kullanılabilir hale geliyor.

Bu mahallelerin, öncelikli motivasyon rant olmak üzere, güzel manzara, doğal ortam, depreme dayanıklılık gibi özellikleriyle yeniden yapılanması gerekiyor ve yılların gecekondulu ve/veya yoksul mahallelerinde lüks villalar inşa ediliyor; çatışma ve yıkım manzaraları sıradanlaşıyor. İnsanlar evlerini terk etsin diye belediyeler bazen molozları bile toplamıyor. Dikmen Vadisi'nde insanlar orayı terk etsin diye üç sene boyunca toplanmamış aralarında fareler dolaşan moloz yığınları olduğunu bizzat biliyorum. Tabii bu alanlarda özellikle çocukların çok ciddi psikolojik sorunlar yaşadığına şahit oluyoruz.

Barınma hakkı ortak sorun, ama etnik bir sorun da mevcut. Roman mahalleleri pek kalmadı artık. İlk hedef Roman ve Kürt mahalleleriydi. Roman Mahallelerinin hemen hepsinde, Kürtlerin çoğunlukta olduğu Ayazma ve Tarlabası'nda diğer mahallelerden daha hızlı davranıldı. Daha az sayıda olsa da muhafazakâr mahallelerde de yıkım manzaraları görüldü; örneğin Başbüyük'te %75-80 civarında AKP'ye oy vermiş bir mahalle olmasına rağmen çok büyük sorunlar yaşandı, ciddi bir direniş oluştu. Mahalleli TOKİ konutlarına taşınmadı. Bu arada Başbüyük'teki TOKİ konutlarının heyelan alanı üzerine yapıldığını ve şimdiden kaymanın etkilerinin görülebildiğini söyleyebilirim.

Neye ve Neden Muhalefet Ediyoruz?

Mücadele sadece çatışmalar üzerinden ilerlemiyor. Gecekondulu çatışmaları 1965'lerden itibaren zaman zaman olagelen, alışık olduğumuz olaylar. Bunun dışında başka türlü mücadele biçimleri de gelişmeye başladı. Mesela Sulukule'de yapılan şenlikler müzik üzerinden bir muhalefet geliştirdi. İki buçuk sene boyunca çok sıradan bir olay olarak, her akşamüstü toplanıp müzik yapan insanlar görebiliyordunuz günlük hayatın içerisinde... Yenileme projesini protesto etmek için "40 Gün 40 Gece Sulukule" adlı bir organizasyon gerçekleştirildi.

Bizler de bu muhalefetin içerisinde yer alıyoruz. Bilginin ve uzmanlık alanlarımızın mahallelerde yaşayan insanlarla birlikte kullanıldığı zaman daha anlamlı hale geleceğini düşünen bir grubuz. Kendimize "Dayanışmacı Atölye" diyoruz. Mahallelerde birlikte bilgi üreterek, bu bilgileri onların kullanımına sokarak, insanlara haklarını anlatarak çalışmalar yapıyoruz. Gülsuyu Gülsuyu için mahalle insanlarıyla birlikte, bilgiyi toplama ve işleme süreçlerini kapsayan ciddi bir analiz yaptık örneğin.

Bu çalışmaya yaklaşık 200 akademisyen, profesyonel, öğrenci ve sanatçı ile bir o kadar da mahalleli katıldı. Daha sonra Sulukule için adını “STOP” koyduğumuz bir alternatif plan hazırladık. Kendimize alternatif plan süreci boyunca “Sınır Tanımayan Otonom Plancılar (STOP)” dedik ve çeşitli müzakere süreçleri yürütmeye çalıştık.

Peki, neye karşı çıkıyoruz? Genel olarak konuşmanın başlangıcında aktarmaya çalıştığım gündelik hayat pratiklerine ama bunu biraz kavramsallaştırmayı deneyelim. “Küreselleşme” lafını sıkça duyuyoruz. Küreselleşmeyi farklı bir yolla anlatmaya çalışacağım size. Küreselleşmenin aslında çok kötü bir şey olmadığına, iyi olabileceğine inanıyorum, ama şu anki manzaranın bir felaket olduğuna, bunun bir mücadele süreci içerisinde olumluya dönüşebileceği kanısındayım. Şu anda küreselleşme süreçleri bizler için iyi sonuçlar veremiyor; çünkü süreç hâkim güçler tarafından kontrol ediliyor. Getirdiği yeni sermaye birikim biçimi özellikle metropoliten kentlerde kentsel araziyi bir meta haline getirirken, reel üretimden uzaklaşıldığına şahit oluyoruz. Kentsel arazi üzerinden çok ciddi birikimler yapıyor. Bu sürecin İstanbul’da da çok önemli yansımalarını görüyoruz.

KÜRESEL AKIŞLAR					
İNSAN	TEKNOLOJİ	SERMAYE	MAL	BİLGİ/İMAJ	DÜŞÜNCE
<ul style="list-style-type: none"> Turist İş insanı Siyasetçi Kaçak işçi Misafir işçi Mülteci Goçmen ... 	<ul style="list-style-type: none"> Esnek ve ileri üretim teknikleri Makine Telematik ... 	<ul style="list-style-type: none"> Para Hisse senedi Diğer finansal araçlar 	<ul style="list-style-type: none"> Mimari yapılar Dekorasyon Yemek kültürleri Giyim kuşanım Aksesuarlar ... 	<ul style="list-style-type: none"> Gazeteler Dergiler Kitaplar TV ve radyo kanalları Filmler İnternet 	<ul style="list-style-type: none"> Uluslararası egemen ideoloji Ulusal egemen ideoloji Eleştirel / Muhafız düşünceler Bilimsel düşünceler ...
ÖN KOŞULLAR					
<ul style="list-style-type: none"> Siyasal ve ekonomik istikrar Serbest piyasa ekonomisi Turistik değer ve ürün Yaşanabilirlik Demokrasi Uluslararası organizasyonların varlığı ... 	<ul style="list-style-type: none"> Siyasal ve ekonomik istikrar Serbest piyasa ekonomisi Sermaye akışlarında artış Kalifiye olmayan işgücü varlığı Ucuz işgücü Düşük sendikalaşma oranı ve zayıf sosyal güvenlik sistemi Düşük çevre bilinci ... 	<ul style="list-style-type: none"> Siyasal ve ekonomik istikrar Teknoloji ve insan akışlarının varlığı Serbest piyasa ekonomisi Kalifiye işgücü Güçlü döviz piyasası Güçlü ulusal borsa Mali piyasaların Mali merkezler ve kurumların varlığı ... 	<ul style="list-style-type: none"> Siyasal ve ekonomik istikrar Serbest piyasa ekonomisi İmaj akışlarının varlığı İnsan akışlarının varlığı “Yuppie”lerin varlığı Kozmopolit bir küresel tüketim kültürünün varlığı ... 	<ul style="list-style-type: none"> Demokrasi Medya Yayın ve basım kurumlarının varlığı ... 	<ul style="list-style-type: none"> Demokrasi Medya Yayın ve basım kurumlarının varlığı Eğitim Üniversiteler, araştırma kurumları ve bağımsız araştırmacıların varlığı ...
OLASI SONUÇLAR					
<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik büyüme/ gelişme İstikdam/ işsizlik Zayıf sosyal güvenlik Demokrasi Çok-kültürlülük Yabancılaşma Yaşanabilirlik Tarihi ve doğal koruma Tarihi MIA’lar üzerinde baskılar Kentsel rantta artış Düşük gelir gruplarının yaşadığı merkezî alanlarda dönüşüm Doğal değerler üzerine baskı ... 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik büyüme/ gelişme Yeni istikdam fırsatları İşgücüküppersiz piyasasızlığa İşsizlik Doğal değerler üzerinde baskılar – çevresel bozulma Zayıf sosyal güvenlik ve düşük/yüksek maaş Doğal sendikalaşma oranı ... 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik büyüme/ gelişme Ulusal/küresel ekonomide dalgalanmalar Rant ekonomisi Tarihi MIA’lar üzerinde baskılar Kentsel rantta artış Kalifiye ve kalifiye olmayan işgücü için yeni istikdam fırsatları Çeşitli yarımlar Düşük gelir gruplarının yaşadığı merkezî alanlarda dönüşüm ... 	<ul style="list-style-type: none"> Tüketim toplumu Kentsel rantta artış Yeni istikdam fırsatları Yerel malların yok olması ... 	<ul style="list-style-type: none"> Kozmopolit bir küresel tüketim kültürü Hegamoni / demokrasi Yabancılaşma Asosyalite / farklı sosyalleşme biçimleri Yerel kültürlerin yok olması Radikalizm / köktenlik ... 	<ul style="list-style-type: none"> Hegamoni / demokrasi / faşizm Muhafetkin / baskının artması Politikleşme/ apolitikleşme Yerel siyasal inisiyatiflerin gelişmesi ve diğer yerel ile ilişkiye geçmesi Bilimsel gelişmesi Radikalizm / köktenlik ...

Küreselleşme çok geniş bir kavram ve bu genel çerçevede ele aldığımızda çok kestirme sonuçlara vardığımızı düşünüyorum; dolayısıyla ben parçalayıp yorumlamayı tercih ediyorum. O parçalama denemelerinden birini, Appadurai adlı bir araştırmacının geliştirdiği bir kategori üzerinden yaptım. Küreselleşmeyi küresel akışlar üzerinden tanımlayıp insan, teknoloji, sermaye, mal ve bilgi akışları olmak üzere beş kategoriye ayırıyor Appadurai, daha sonra ona Knox altıncı bir kategori ekliyor. Küreselleşmeyi böyle parçaladığımız zaman başka türlü okumak mümkün. Örneğin insan akışlarına baktığımızda genellikle akışı gerçekleştiren insanları turistler, profesyoneller, sermayedarlar, daha az da olsa siyasetçiler, akademisyenler olarak belli kategoriler altında toplayabiliriz. Halbuki insan akışları sadece bu kategorilerde gerçekleşmiyor; mesela Avrupa'ya doğru çok ciddi bir mülteci akışı, İstanbul'a doğru çok ciddi bir göçmen akışı söz konusu. Kafkasya'dan, Balkanlardan gelen öğrenci akışları çok hızlanmış durumda. Avrupa için zaten öyle, ama bizim de artık her sene üniversitelerdeki yabancı öğrenci kontenjanlarımız artıyor.

Çok farklı cephelerden değerlendirilebilecek insan akışları var aslına bakarsanız. Örneğin yirmi sene öncesiyle karşılaştırsak, şu anda dünyanın büyük düşünürlerini İstanbul'da dinleme şansına sahibiz. Bunu diğer kategoriler için de değerlendirdiğinizde çeşitliliği fark etmeye başlıyorsunuz. Bu insanların arasında göçmenlerin, sermayedarların, üniversite öğrencilerinin gelmesi için ön koşullar nelerdir? Bunlar birbiriyle örtüşen şeyler değil, bambaşka sonuçlara götürüyor bizi. Bunun olası sonuçları nelerdir? İstanbul'a 1 milyon insan akışı hedefi koysak, o 1 milyon insan akışı hedefinin de 500 binini akademisyen, sanatçı gibi düşüsek, 500 bin sanatçı ve akademisyenin buraya gelmesi bambaşka bir sonuç yaratabilir. 500 bin kadar yuppie diye bilinen üst düzey hizmet çalışanın gelmesi ise bambaşka bir sonuç yaratır. Sonuçları itibarıyla de bizi farklı yerlere götürebilir bu seçenekler. Bu, küresel akışların mekânda nasıl şekil alabileceğine dair parçalama denemesi, aslında çok büyük çeşitliliğe karşılık geliyor.

Fakat yaşadığımız süreç bu çeşitliliği taşıyamıyor nedense. Aksine, bir tekilliğin içerisine sıkışmış gidiyoruz. Tabii bu işin teorisyenleri de açıklamalarıyla bizi o tekilliğin içine attı; "Alternatif yok" dediler yaşananana. Küreselleşmenin tersine çevrilemeyecek bir süreç olduğunu, bundan kaçınılamayacağını söylediler. Demokratik liberalizmi geçerli tek model ilan ettiler. Küreselleşmeyi eleştiren David Harvey gibi insanlar, piyasa Stalinizminden bahsetti. Hatta işi başlatan, belki de en şiddetli neoliberallerden biri diye tanımlayabileceğimiz George Soros daha sonrasında *Global Kapitalizm* diye bir kitap yazdı ve piyasa köktenciliğinden bahsetti.

Mevcut hal üzerinden yapılmış çok ciddi bir küreselleşme eleştirisidir bu kitap.

Ben bu argümanların toparlandığı noktayı siyasetin tekilleşmesi olarak görüyorum. Siyaset nedense yukarıda açıklamaya çalıştığım müthiş bir çeşitliliğin içerisinde tekilleşti ve sermaye uzantısı olan akışların tek başına küreselleşmeyi karşıladığı gibi bir sonuca ulaştı. Tabii ki karşı çıktık biz de küreselleşmeye o zaman; çünkü sermaye gelip mahallelerimizi, kamusal alanlarımızı elimizden almaya başladı. Mesela Beşiktaş'ı düşünün, giderek bizim olmaktan çıkıyor. Ben uzun yıllar yaşadım bu semtte, geçmişten bugüne değişimini biliyorum; orta ve orta alt sınıftan insanlar, öğrenciler yaşardı. Beşiktaş'ta bir öğrencinin ev tutması çok zor artık, bir "Cihangirleşme" başladı. Akaretler yokuşu bizim kullanmadığımız bir alan haline geldi, çok ciddi markalarla doldu. O mağazalardan zaten alışveriş yapma imkânımız olmaz. Gündelik hayatta da kullanmadığımız, giderek terk etmek durumunda kaldığımız bir alan haline geldi Beşiktaş. Sahile bakıyorsunuz, boş, yıkıntı olarak kalmış eski tek el binasını senelerce Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi istedi. Belediye "Burada kültür merkezi yapacağız" dedi, sonunda özelleştirildi ve yedi yıldızlı bir otel yapıldığı söyleniyor. Bu arada korunması gereken bir duvar da yanlışlıkla yıkıldı. Mimar Sinan Üniversitesinin mekanları -hatta önündeki yeşil alan ile birlikte- Bahçeşehir Üniversitesine geçiyor. Meydandaki ucuzcu pazar kaldırıldı. İnsanların pek kullanmadığı yolların arasında bir park oldu şehrin modern yüzü olarak o pazar yeri. Barbaros'un üstü zincir fastfoodçularla doldu. Giderek bizden çıkıyor Beşiktaş. Bir tek Çarşı içi kaldı. Yerel siyaset verdiği kararlarla tekilliğe mahkûm olmuş gibi görünüyor.

12 Eylül'den sonra, 1984'te ilk seçimler yapıldı. ANAP kendisine liberal diyen bir parti. Her parti kendi tüzüğünde bundan söz eder, ama herhalde en çok ANAP liberal olarak tanımlanabilir, en azından ekonomik anlamda liberal. Tabi muhafazakar liberal kavramını da sanırım biz sunuyoruz dünya siyasetine. Daha sonra 1989'da sosyaliste yakın bir sosyal demokrat olarak Sözen geldi. 1994'te İslamcı bir söylemle gelen Refah Partisi 1999'da daha yumuşamış, daha muhafazakâra dönmüş bir söylemle devam etti ve sonra AKP'ye döndü. AKP bence tamamen ANAP çizgisinde muhafazakâr liberal bir parti imajı çiziyor şu anda. Yani 4 farklı gelenek kenti yönetti diyebiliriz. Ve bu dört farklı dört sürekli olarak küresel kenti ve küreselleşmeyi hedef gösterdi. Dahası, söylemleri üzerinden yapılan net bir okumayla diyebilirim ki, -küreselleşmeyi çeşitlendirerek düşünürseniz farklı noktalara gidebileceğimizi bir kenara koyuyorum- sermayenin yönettiği, idare ettiği bir küreselleşme sürecini hedef olarak tuttular.

Bu durumu siyasetin tekillleşmesiyle ilişkilendirebiliyorum. Kısacası, bu dört akım ekonomik anlamda aynı noktaya gelebiliyorsa, demek ki hakikaten sistem içinde yapılacak bir şey kalmamış. Çok ciddi, çok radikal bir şeyler yapılması gerek bundan memnun değilsek eğer.

Bu siyasanın getirdiği büyük metropoliten projeler oldu; bunları hepimiz kendi yaşam alanlarımızda hissettik. Sonra, 2000’li yıllarda dönüşüm ve yenileme projeleri başladı. Dönüşüm insan yaşamına dair bir olgudur. Değişmeyen bir insan, değişmeyen bir yaşama ortamı olamaz. Değişim doğamıza ait bir şeydir. Tabii ki değişeceğiz, tabii ki dönüşeceğiz; fakat önemli olan bu dönüşümün hangi güdülerle yapıldığıdır. Acaba yaşam alanlarımız ve insanlar bu dönüşüme ihtiyaç duyuyor mu? Yoksa birileri gelip onlara, “Biz seni ve bu mekânı dönüştürüyoruz. Siz de ya uyum sağlarsınız ya da terk edersiniz” mi diyor? Sorunun kilit noktası aslında burasıdır. Gecekondu bölgelerine gittiğinizde, bir güven ilişkisi kurduktan sonra samimiyetle konuşacaklardır sizinle. Tabii ki onlar da daha iyi şartlarda yaşamayı, işyerleriyle daha yakın olmayı istiyor; ama bunu o mahalleyi dümdüz edip o insanları bir toplu konut alanına göndererek yapamazsınız. O toplu konut alanlarının da zaten işyerleriyle ilişkisi kurulmadı. Dahası, toplu taşıma ağı da yok. Hem bu tarz yeni bölgeler daha önce Avrupa ülkelerinde geliştirildi ve başarısız oldu. Paris’in banliyöleri neden ayaklandı sanıyorsunuz? İnsanlar işsiz kaldı, aç kaldı.

Sizleri tek tek bilemem, ama benim yakın çevremde orta sınıf diyebileceğimiz insanlar kira değerleri nedeniyle yavaş yavaş merkezin dışına doğru kaymaya başladı. Ben çocukken Bağdat Caddesi’nde oturuyorduk, şimdi minübüs caddesinin arka tarafına geçtik. O zamanlar Fikirtepe çok kötü bir semt olarak bilinirdi, çocukken yollamazlardı bizi oraya. Şimdi Fikirtepe tarafına taşındık. Bir sonraki aşamada da E-5’in arkasına taşınabiliriz. Ben bundan gocunacak değilim. Bu sorun merkezden dışarıya doğru itilme sorunu; bunun altını çizmek isterim. Hem kamusal alanlarımız, hem de yaşadığımız mahalleler ve evler anlamında, bizler artık gelirlerimizle merkezde yaşamayı karşılayamaz hale geldik. Söylediklerimin içinde bu özne sorununun altını yeniden çizmek zorunda hissediyorum kendimi.

Öğrencilerimize hep “Kentleri insan için planlayın” deriz, “Kentler kent için planlanmaz”. Halbu ki şu anda kent pazarlama olayına o kadar kaptırmış durumdayız ki kendimizi, planlamayı kenti pazarlamak için yapıyoruz. Bu arada insanlarımıza ne olduğu da çok umrumuzda değil gibi görünüyor. Tabii bunun ortak sonucu olarak kentin yoksulları, işsizleri, düşük ücretli çalışanları kent dışına atılıyor. Bu kent dışına atılma, yanında marjinalliği de getiriyor.

Sarıyer’de gene bir gecekondu bölgesi olan Kazım Karabekir Mahallesi’ndeki bir mülakatımızda -epey eski bir gecekondu mahallesi; yasallaşmış tapu tahsis belgeleri var- kısmen yasallaşmış üç katlı bir gecekondu binası vardı. Binanın sahibi alt katta bir bakkal dükkânı işletiyor; üstteki iki dairenin birinde kendi yaşıyor, birinde oğlu. Onları da oradan çıkartıp İkitelli’de bir konut alanına taşımak istiyorlardı o dönemde. Sohbetimiz esnasında şöyle dedi: “Ben buradan çıktığım zaman sadece evimi terk etmiyorum; bakkalı da bırakıyorum. İkitelli’de nerde bakkal açacağım? Benim oğlan Bebek’te bir barda bodyguard’lık yapıyor. O da işini kaybedecek; İkitelli’den nasıl gidip gelecek gecenin bir yarısında? Hanım Sarıyer’de villalara temizliğe gidiyor, o da işini kaybediyor. Üçümüz de işlerimizi kaybediyoruz İkitelli’ye gittiğimiz anda.” Bu ekstrem bir örnek değil, o mahallelerde yaşayan ve ayılmak zorunda bırakılan ya da ayrılmaya teşvik edilen hemen hemen bütün insanların karşılaştığı bir hal.

Karşımıza çıkarılan projelerden birkaç örnek vermek istiyorum. Bu aralar bolca star mimarımız var; “starkitekt” diyorlar onlara. Bu pojelerin çoğunu da bu yıldızlar topluluğu yapıyor. Maslak’ta en son Sapphire İstanbul adlı büyük bir gökdelen yapıldı ve olması gerekenin beş katı kadar bir emsal aldı. Bu emsalden kamuya dönen hiçbir şey yok. Bazı yerlere ayrıcalıklı emsal verebiliyorlar. Mesela Kadıköy’de Corner Otel’e de verdiler bu ayrıcalıklı emsali. Normalde böyle bir uygulamadan ciddi bir kamusal dönüş olması gerekiyor; fakat burada direkt yatırımcının cebine giren emsal artışından bahsetmekteyiz. Haydarpaşa için yaptıkları projeyi düşünmek bile enteresan. Daha sonra Haydarpaşa inisiyatifinin zorlamalarıyla biraz geri çekildiler. Benim favorim starkitekt Zaha Hadid’in projesi. Helikopterle Kartal bölgesine gidiyor, şöyle bir yukarıdan gezdiriyorlar kendisini, sonra bir proje yapıyor. Kartal eski bir endüstri alanı. Burada işçiler, düşük gelir, alt orta gelir grubundan insanlar yaşıyor. Biraz revize edilmiş ve kısmen normalleştiği söyleniyor projenin; ama henüz görmedim. Bize sunulan hali herhalde hepimizin içerisinde yaşamak isteyebileceği nitelikteydi; güzel görünüyordu, uzay kenti gibiydi. Ama orada yaşayan insanların gerçek hayattaki yaşamlarından uzay yaşamına sıçraması mümkün müdür? Orada yaşayan beş yüz binin üzerinde insanı ne yapacağız? Böyle bir proje nasıl geliştirilebilir?

Küreselleşme kentler olmadan gerçekleşmeyecek bir süreç. Mekânın küresel ve yerel elit tarafından yeniden inşası, yeni birikim rejimi diye bir sonucu doğuruyor ve kentsel müdahaleler dönüşüm üzerinden yeniden üretimi, tüketim kültürünü yaygınlaştırıyor. Yeniden üretim dediğimiz şey şu: Bir yeri yıkıp yaptığınız zaman oraya yeni bir hayat biçimi getiriyorsunuz. Alışveriş merkezlerini koymaya başlıyorsunuz, küçük esnaf kaybolmaya başlıyor, oradaki hayat farklılaşıyor. Son dönemdeki uygulamalara baktığımız zaman, hemen hemen hepsinin bize yeni tüketim kültürünü getirmiş olduğunu görmekteyiz. Bu süreçle mücadeleyi “farklı bir küreselleşme istiyoruz” diye sürdürdüğümüz sürece bizi bir yerlere götürebilir. Küreselleşmemeyi sevmiyorum doğrusunu isterseniz. Dün Birleşmiş Milletler’den insanlarla fikir alışverişi yaptık, tartıştık; hocalar, araştırmacılar, sanatçılar gelip gidiyor. Bu tip küreselleşmenin tamamen yanındayım.

Bugünkü dünyada ekonomi, ne kadar hızlı işlerse o kadar çok kazanır hale gelmiş durumda; dolayısıyla hızını sürekli artırmaya çalışıyor. Ama toplumun görece durağan özelliklerini, mesela eğitimi bugünden yarına artırma imkânınız olamaz. İyi bir eğitim programı yaparsanız yirmi senede belki bu milletin eğitim seviyesini üç skala yukarıya çekersiniz. Ekonominin hızına bu durağan hal ayak uyduramadığından doğal olarak çatışmalar başlıyor. Bu çatışmaların daha da şiddetlenmesini beklemeliyiz. Olası sonuçlardan bazılarını işsizlik, düşük ücretli istihdam, verimsiz üretim, yoksulluk, ayrımcılık, kutuplaşma, çevre sorunları ve siyasi radikalizm olarak sıralayabiliriz.

Nasıl Karşı Çıkıyoruz ve Biz Kimiz?

Yeni birikim rejimi çerçevesinde oluşan bu çatışmalara karşı çıkan gruplara ilişkin Erbatur Çavuşoğlu ile birlikte yaptığımız çok detaylı çalışmalar var elimizde. Genelde adaletsizlik ve eşitsizliğe yönelik bir karşı çıkış var. Ugulamalardaki kamu yararı eksikliği, gayri meşru çıkar ilişkileri, bütün toplumun çokça tepkisini çekmiş durumda. 1980 sonrası dönemde çeşitli şekillerde bu karşı çıkışlar yapıldı. O kadar çok sayıda kongre, sempozyum gerçekleştirdik ki... Bu konuda ben çok sayıda konuşma yaptım; benim gibi başka birçok insan da var etrafta. Bunların hepsini bir karşı çıkışın parçaları diye düşünmek gerek. Sergiler yapıldı, belgeseller çekildi, hâlâ çekiliyor. Belgesellerin bazıları yarışmalar kazanıyor. IMECE adlı gönüllü bir grup sivil inisiyatif var. Bu süreçte çok değerli işler yaptılar, çektikleri “Göç” adlı belgesel ödül aldı, çeşitli yerlerde gösterildi.

Alternatif gündem yaratmaya yönelik, yapıcı anlamda eleştiriler içeren çalışmalar da yapılıyor. “Elinizi hiçbir şeye sokmuyorsunuz, sürekli eleştiriyorsunuz” diyenlere de cevaben hazırlanan çalışmalar bunlar.

Çeşitli meslek odaları, sendikalar, sivil toplum kuruluşları, politik örgütlü gruplar var; sivil inisiyatifler ve mahalle örgütlükleri de bu dönemde giderek önem kazanıyor. Her yıkım mahallesi bir dernek kurmaya başladı. Mahalle muhtarıyla birlikte kurdukları ilişki ağlarıyla o dernekler üzerinden mahallelerine yönelik projelere karşı muhalefet yapma, direnç gösterme çabası içindeler. Üniversitelerin sürekli yaptığı çalışmalar var. Bir yandan da, her kurumda olduğu gibi, üniversitelerin içinde de kayıtsız şartsız kentsel dönüşümü destekleyen insanlara rastlayabilirsiniz. Medyanın bir kısmı olayı gündemde tutuyor, bir kısmı dönüşüm süreçlerinden gayet memnun. Son dönemde küresel bazı ağlar da devreye girdi. Küresel ağların temsilcileri İstanbul’a geliyor, burada olanı biteni tartışıyoruz. Aynı şekilde bizler oraya gidiyoruz, orada olan biten üzerinden tartışıyoruz. Birbirimizden öğrenerek, birbirimizi destekleyerek bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Geçtiğimiz günlerde Novox diye bir örgüt geldi, uzun süredir Fransa’da barınma hakkı mücadelesi veren bir örgüt. “Burada yıkım olduğu zaman bize de haber verin, bizim on iki ülkede temsilciliğimiz var, bu temsilciliklerle konsoloslukların önünde protesto eylemi yaparız” dediler. Bu tip dayanışma örgütleri mevcut. Bahsettiğimiz gruplar çok farklı; yani bir meslek odasıyla bir sivil toplum kuruluşu veya bir üniversite aynı kefeyle konamaz. Bu anlamda baktığımızda kentsel muhalefeti ortak akla sahip, tek bir amacı olan, tek noktaya saplanan bir yapı olarak düşünmemek gerek.

Küreselleşmenin içerisinde önemli bir çeşitlilik olduğundan söz ettik. O çeşitlilik içerisinde ciddi bir mücadele olmalı ki, küreselleşmeden iyi bir şey çıkma ihtimali gerçekleşebilsin. Bizler de aslında bu muhalefetin içerisinde her birimiz farklı görüşler, farklı düşünceler, farklı eylem biçimleri, farklı üretimlerle bir mücadele alanı yaratıyoruz. Bazen birbirimizle de mücadele ediyor, ciddi kavgalar yapıyoruz. Bazen ayrılıyoruz, bazen görüşmüyoruz, uzun süre yan yana gelmemeyi tercih ediyoruz; ama mücadelelerin sonunda demokratik bir oluşum ortaya çıkıyor. Bu demokratik oluşumun bir karşı hegemonya yaratıp yaratamayacağı tartışması içerisine giriyoruz. Burada çok kritik olan nokta şu: Farklılıklarımızı kabul etmemiz gerekiyor. Çeşitli grupların, hele hele güçlü grupların, sendikaların ve çevreci bir sivil toplum örgütünün aynı şekilde düşünmesi, aynı şekilde davranması mümkün değildir. Bunları yan yana koyduğunuz zaman ikisi de barınma hakkı konusunda aynı tavrı gösterebiliyor, dolayısıyla bazı ilkeler çerçevesinde birlikte hareket etme imkânı oluşabiliyor.

Dayanışmacı Atölye ve Gülsuyu Gülen su Örneđi

2005 yılında Gülsuyu ve Gülen su Mahallelerine ilk defa gittik. Orada insanlarla tanıştık, mülakatlar yaptık. Bu görüşmelerde gecekond u hayatına dair birçok şey öğrendik ve aramızda bir güven ilişkisi kuruldu. Bizi toplantılarına çağır maya başladılar. Onların da bir planlama süreçleri vardı; belediye bir plan yapıyordu. Bu plana göre, mahallede yaşayanların sayısı yarıya kadar azal ıyordu; dolayısıyla planın sonucunda evlerinin yıkılması tehlikesi vardı. O süreçte bizden uzmanlığımıza dair bilgi ve destek istediler; toplantılara sürekli katılmaya başladık. Sonuçta öyle bir noktaya geldik ki, mahallede sokak temsilcileri seçildi; her sokağın ihtiyaçları, talepleri, sorunları tespit edildi. Her sokağa iki öğrenci arkadaşımızı yolladık sokak temsilcisi ile birlikte, sokakta hemen küçük bir toplantı yapılıyordu. Büyük sorunların yanı sıra çocukların sürekli düştüğü noktanın neresi olduğu, arabalar park ettiği zaman çocukların neden top oynayamadığı gibi birçok yaşamsal küçük ayrıntının notları bile alındığı ve bu sorunların nasıl giderilebileceği, daha iyisinin nasıl olabileceği hakkında insanlarla görüşmeler düzenleniyordu. Elimizde o mahalleyi planlayabilecek çok ciddi bir bilgi birikimi oluştu.

DAVAN ISM ACI Planlama Atölyesi

EVİMİ - MAHALLEMİ - KOMŞULARIMI

19 - 25 Şubat arasında Gülen su ve Gülsuyu sokaklarında buluşalım
İLK BULUŞMA 19 Şubat Pazartesi, 13:30, Gülsuyu Gülen su Güzelleştirme Derneği

FAHRETLİLER
Fotoğraf Vakfı | Gülsuyu • Gülen su Gületo*Ume Demeci | İM Şehir Planlama Müdürü | Mefropofa Kent İnceleme Kültüel Mimar SinanGüyet Sanatlar Oranentes | TMMOBŞehir Planctan Odası İstanbulSub-mı | Gülsuyu-Gülen su MahalesiSakinlen v* "Ben kentliyim!" diyen herkes

DAYANIŞMACI
PLANLAMA ATÖLYESİ

GÜLENSU - GÜLSUYU
ATÖLYESİNDE BULUŞALIM

SOKAĞA **DOKUN**
YAŞAMA **DOKUN**

19 - 25 ŞUBAT

KATILIMCILAR
Fotoğraf Yıkıcı
Gülsuyu - Güleusu Güzelleştirme Derneği
İBB Şehir Planlama Müdürlüğü
Metropolis Kent İnciçerme K&D'de
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası

ATÖLYE İÇERİĞİ
Sokak kroki çizilmesi
Tartışmalar
Anketler
Mülakatlar
Fotoğraf çalışması
ve atölyeye katılabilecek her tür yaratıcı çalışma...

19 ŞUBAT PZT, SAAT 10:00'DA - İLK BULUŞMA, MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ, GENİRLİK ATÖLYESİNDE.
19 ŞUBAT PZT, SAAT 15:00'DA - MAHALLEYE BİDİŞ VE ATÖLYE ÇALIŞMASININ BAŞLANDIĞI.

Atölyeye katılmak için 15 Şubat Perşembe gününe kadar mail atılmak rica olunur.
keminsinan@gmail.com

“Acaba şöyle bir şey yapsak mı?” diye bir konuşma oldu bir gün aramızda, “Siz hep direnen pozisyonda oluyorsunuz. Zaten gerektiği zaman gene direneceksiniz, ama direnen pozisyonun ötesinde bir şey yapalım ve ileriye doğru bir adım atalım. Diyelim ki, ‘Biz mahallemizi sahiplendik, mahallemizin sorunlarını çözüyoruz, planımıza da kendimiz üretiyoruz’”.

Konuştuk, tartıştık. “Çizim niteliğinde bir plan düşünmeyin, bir kararlar manzumesi gibi düşünün bunu” dedik. (Ben biraz İngiliz ekolünü severim. İngiltere’de planlar, kararlar dizisi şeklinde üretilir, yani üst ölçekli planlar çizilir. Alt ölçek plan diye bir şey yoktur, bunun yerine tasarım ve kararlar vardır, o kararları çıkartmak aslında mahalleli olarak çok da zor değildir.) Onlar da bu fikri sevdiler; zaten ortak olmuş, tartışmaların içerisinden çıkmış bir fikirdi.

Sonuçta böyle bir atölye çalışması yapmaya karar verdik. Sürekli çalıştığımız 10-15 öğrenci arkadaşımız, 2-3 öğretim üyesi var o ana kadar Gülsuyu ile ilgilenen. Bir hafta öncesinden bir e-mail atıp “Böyle bir çalışmaya başlıyoruz. Mimar Sinan’da bir açılış yapacağız, oradan da otobüslerle mahalleye gideceğiz” dedik; akademisyen, profesyonel, sanatçı ve öğrenci yaklaşık 200 kişi geldi. Hepimiz çok şaşırdık. Hazırlıksızdık. Ne bu kadar insanı taşıyacak aracımız, ne de onlara verecek bir işimiz vardı. İnsanların hakikaten bu işteki yanlılığı gördüğü ve sorunu çözmek üzere katkıda bulunmak istediği izlenimi oluşturdu bizde.

Mahalleli de sokak temsilcileri ve gençlerle yaklaşık 100 kişi çalıştı. Sürece dokunan, el veren mahalleli sayısı 200'ün üzerindeydi. Çok büyük bir grup olarak çalışmalarını başlattık. Tabii zaman içerisinde eksildi her zaman olduğu gibi; ama o başlangıç hepimiz için çok büyük bir heyecandı. Ciddi bir deneyim yaşandı, ancak belli bir yerde farklı ideolojik görüşler nedeniyle tıklandık.

Mekan ve Çokluk Üzerinden Siyaset

Küreselleşmeyle ilgili önemli olan, çoğulluğun kabulü ve bu çoğulluğa doğru hareket edecek mücadele alanlarını yaratmaktır. Bu alanda yeni ve değişik fikirlerin sahibi olarak gördüğüm Dorian Massey'yi çok yakından takip ederim; her şeyden önce çok iyi bir filozof. Massey, 2005' te yayımlanan *Mekân İçin (For Spaces)* adlı kitabında, mekânı nasıl algılamamız gerektiğini tartışıyor ve o tanımladığı mekânın da nasıl savunmamız gereken bir şey olduğunu anlatıyor. Mesela “Meksika fatihi İspanyol Hernan Cortes, iki yıllık amansız pazarlıklar, yanlış hesaplar, kan dökme, bozgun, geri çekilme ve ilerleme sonrasında Azteklerin kenti Teknotitlan'ı fethetti” diyor. Benzer cümleler tarih kitaplarımızda çok vardır; gider, kahramanlık savaşlarıyla işgal eder geliriz veya orda kalır onların yerini yönetiriz. Burada yolculuk ettiğimiz bir uzam sonunda bir yere varıyoruz ve orada fethettiğimiz bir şey var, onu ele geçiriyoruz. Aslında küreselleşmenin bize yaptığını tarif ediyor bu öykü; çünkü küreselleşme birçok şeyi aşırıyor, bizi fethediyor. Belli bir yaşam biçimini dikta ediyor ve o yaşam biçiminin gerektirdiği tüketim toplumunu kurguluyor. Bu okumayla gittiğiniz, mekânı bu şekilde algıladığınız zaman zaten farklı bir şey yapma şansınızın kalmadığını, fethettiğiniz anda yok ediyorsanız sanki o sizi bekliyormuş gibi bir durum oluştuğunu söylüyor Massey. Halbuki orada bir hayat var; orada insanlar yüzyıllardır yaşıyor. Bir kültür oluşmuş, o kültürün yarattığı bir doku söz konusu. Siz oraya gidip bir anda bir şeyleri yıkıyorsunuz; savaşın sonunda fethediyor ve kendi saray biçiminizi kendi kale biçiminizi kuruyorsunuz. Onların mekânını tümüyle değiştiriyor, yerine kendi mekânınızı kuruyorsunuz. Halbuki mekânı farklı bir şekilde algılasak acaba bir şeyler değişir mi? Bu beni heyecanlandıran bir konu. Mekânı küreselden en küçük ölçeğe kadar çok sayıda etkileşimden oluşan, karşılıklı ilişkilerin ürünü olarak algılamak mümkün müdür? Mekân, çağdaş çoğulluk anlamında çokluğun varlık olasılığının alanı, farklı yörüngelerin bir arada yer alabileceği alan olarak tanımlanabilir mi? Yani hepimiz modernite veya hepimiz kapitalizm üzerinden hayata bakmayacağız. Farklı yörüngeleri olan insanların bir arada yaşayabildiği bir alan tasarlayabilir miyiz?

Mekânı sürekli inşa halinde algılamak... Chantal Mouffe'un yazımında da demokrasi için böyle bir tanım vardır; demokrasiyi sürekli inşa halinde algılamak üzerinden düşünmek gerektiğine dair. Hiçbir zaman varılamayacak bir hedef olarak anlatır demokrasiyi. "Sürekli mücadele etmelisiniz ve her zaman daha iyisini bulma şansınız vardır" der. Mekânı da acaba böyle algılamak mümkün mü? Böyle algılamak farklı siyasal alanlar yaratır mı? Belki hiç yaşamadığımız kadar ciddi, hakiki bir çoğulluğu yaşamaya başlayacağız; fikirlerimizi hayata geçirir halde olacağız. Bunun ne kadar gerçekliğe oturabileceği, ne kadar hayata geçebileceği tartışılır, ama çok heyecan verici felsefi açılımlar bunlar.

Plancı değilseniz, planlamayı çizim yapılan bir profesyonel meslek alanı olarak tanımlarsınız; ben öyle tanımlamıyorum. Benim planlama tanımım, kamusal alanlar yaratmak üzerinden; demokrasi mücadelesine destek olacak ve kendi mekânlarımızı kurgulamaya yardımcı olacak bir meslek alanı. "Kamusal alanlar" derken de fiziki anlamda kamusal alanlardan bahsetmiyorum. Mesela Gülsuyu'nda yarattığımız etkinlikte 200 kişi dışardan gelmiş, 200 mahalleli onlara katılmış, 400 kişi bir şeyleri tartışıyordu. Sorunları tespit etmeye, o sorunlara çözüm geliştirmeye çalışıp heyecanlanıyorlardı. Burada hakikaten hem çoğulluğu yaşıyorsunuz, hem demokrasi anlamında kazanımlar elde ediyorsunuz; böylece müthiş bir kamusal alan yaratıyorsunuz.

Planlamanın kamusal alanlarını genişletmek, bu sayede yeni kamusal alanlar açmak gerektiği kanısındayım. 2006 yılından itibaren İstanbul'un planları yapıldı, ama kaç kişinin haberi oldu bundan? İstanbul Metropolitan Planlama Ofisi denen ofis ilk başladığında bir internet sayfası açamaz mıydı? Hâlâ bir internet sayfası yok. Örneğin Londra'nın planı 7 senede yapılmıştır. O plan bütün tartışmalarıyla internettedir. Bütün eklenen, değişen parçalarıyla takip edilebilir. Oysa biz burada planı, plan çıktıktan sonra görebildik. Mahalle derneklerinin bir birliği var; ben de onlarla birlikte İMP'nin o zamanki başkanından randevu almaya çalıştım, ancak bize randevu vermedi. İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Ticaret Odası ile defalarca görüştü. Tabii ki görüşecekti, ama bizimle de görüşmesi gerekiyordu. Hiçbir zaman bilgi alamadık onlardan, çünkü kamusal alanı yaratmak istemediler, o şeffaflığı istemediler. O şeffaflık yaratıldığı zaman siyasetin, plancının etiği gibi tartışmalara gerek kalmayacaktı. Zaten o etiği, kararı verecek olan toplum kendisi bulur. Alternatifleri koyarsınız, toplum da doğru olana dair bir baskı yaratır. Sizin siyasetçi ya da plancı olarak yapmanız gereken o alternatifleri oraya koymaktır. Orada artık etik aranmaz; her şey gerekçeleriyle açıktır, şeffaftır.

Avantajları dezavantajlarıyla açıklarsınız, sonuçları itibariye değerlendirmeler yaparsınız, toplum bunları bilir, tercihini yapar.

Bizim en büyük katılım hikâyemiz vapurlardır. Vapur hikâyesinde 7 tane eski model, 1 tane yeni model vapur koydular ve bize “Buradan seçin” dediler. İstedikleri model yeni modeldi. Şansımıza, gene eskilerden biri çıktı; nasıl becerdiğimizi bilmiyorum. Hepimiz aynı modele oy attık herhalde, ama az daha yeniye gidiyorduk, çünkü ikinci tercih yeni çıktı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile en büyük katılım olayımız buydu. Kente dair konuları katılıma açamazlar, çünkü o zaman sıkışır, bu rahat kararları alamazlar. Bizim sivil toplum olarak bu tip projelerin kamusal alanını genişletmek gibi bir vazifemiz var; bunu sürekli talep edeceğiz bu insanlardan. Ancak o zaman bu söylentilerden, rant tartışmalarından kurtulma şansımız olabilir; kamusal yararı yeniden gündeme getirebiliriz.

Kent Hakkı

Son 5 sene içerisinde bol bol barınma hakkı konuşması yaptık; “Barınma hakkı bir insan hakkıdır” dedik, hatta 1996’da Habitat II Kongresi İstanbul’da yapıldı. “6 milyar dünyalı İstanbul’a geliyor” diye tanıtmışlardı kongreyi. O zamandan itibaren “Konut hakkı, barınma hakkı insan hakkıdır” şeklinde bir kampanya gündeme geldi, fakat birçok ülke bunu kabul etmedi. “Barınma hakkı” neticede başınızı sokacağınız ve içinde yaşayacağınız bir alana karşılık gelen bir kavram; biz bunu biraz genişletme ihtiyacı duyduk. Bu şekilde formüle ettiğimiz zaman, örneğin TOKİ konutları barınma hakkını karşılar duruma geliyor; halbuki ne donatı alanlarıyla, ne de iş alanlarıyla ilişkileri var. Projeler yanlışlıklarla dolu. Yaşama hakkı diyoruz genel olarak.

Yaşama hakkı yalnızca “baş sokacak ev” değil, tüm kültürel, sınıfsal ve sosyal taleplere uygun mekânlarda yaşamaktır. Bu açıdan baktığımızda Sulukule ve diğer Roman mahallerinde yaşananlar tam da bu hakkın ihlali üzerine temellenmektedir. Barınma, bu mahallelerde yaşayan insanlar için yaşam biçimlerini olduğu haliyle korumak, sosyal dayanışma ağlarını ayakta tutmak, geleneksel istihdam yapılarını muhafaza etmek anlamını taşıyor. Mahalle temelli yaşam onların hem tarihsel köklerini koruyor, hem de kültürel ve sosyal ağlarını yaşatan bir olgu olarak barınma anlayışının merkezine oturuyor. Bu bağlamda mahalle yaşamını bir bütün olarak geri almak ve bu yaşamın devamının sağlanmasının bir barınma hakkı meselesi olduğunun altını çizmek gerekir.

O zaman acaba mahalle siyasal bir oluşum olarak değerlendirilmeye başlanabilir mi? Ben bu sunumda mahalle örgütlükleri hakkında fazla detay vermedim; ama o yönde ciddi anlamda atılımlar var. Bu ikisini birleştirdiğimiz zaman “Mahalle karar alma kapasitesi üzerinden yeniden tanımlanmaya kalksa,” diye bir fikir oluşuyor bende, “mahalle (yaşama) hakkı kavramı diye bir şey çıksa ve onu ‘kent hakkı’ kavramıyla ilişkilendirsek”.

“Kent hakkı” 1968 yılında Lefebvre tarafından ortaya atılan bir kavram. Kentsel mekânı belirleyen güç ilişkilerini yeniden yapılandırarak, kontrolü devlet ve sermayeden kent insanına aktarıyor. 1968’de de aynı sorunlar yaşanıyor olmalı ki, böyle bir haktan bahsetme ihtiyacı duyulsun. 19. yüzyılda Hausmann’ın yaptığı Paris planlarına atıfla birçok şey anlatılır; o zaman Engels’in yazdığı konut meselesine dair ciddi kitaplar da vardır. Özetle, çok yeni bir şey yaşamıyoruz aslına bakarsanız.

Lefebvre diyor ki; Kent hakkı, kentsel yaşama alanlarının eksiksiz kullanımını sağlamak üzere yenilenmiş bir merkeziliğe, karşılaşma ve değiş tokuş mekânlığına, yaşam ritimleri ile zaman kullanımına erişim ve bunları yaşayanların isteğine göre değiştirme hakkıdır. Bu, tartışmaya çalıştığım mekân kavramının, “Mekânı farklı yörüngelerin, farklı yaşam biçimlerinin bir aradalığı şeklinde algılasak” dediğimiz şeyin başka bir formülasyonudur aslında.

2008 yılında David Harvey konuyu Marxist bir ele alışa taşıdı; özgünlükleri, yaşam ritimlerini devreden çıkartıp, daha ziyade birikim süreçleri ve kontrole vurgu yaparak açıklamalarda bulundu:

“Kentleşme süreçleri artı değer kullanımının ana kanallarından birisi haline gelmişse, ki gelmiş durumdadır, kent hakkı bu artı değer kullanımını üzerinden demokratik bir yönetim kurmak anlamına gelir... Şu an itibariyle bu, küçük bir siyasal ekonomik elit grubunun elindedir. Bu küçük siyasal ekonomik elit gruptan bu hakkı bir şekilde almamız gerekir...”

Kent hakkını sadece Marksist bir görüş olarak okuyup değerlendirmeyin; size liberal demokratların kent hakkı tanımını da aktaracağım. Onlar da kent hakkını “Bütün yaşayanların kentin potansiyel faydalarına eşit erişimi, karar alma süreçlerine katılımı” olarak tanımlıyor. Tabii burada biraz daha pasifleşme söz konusu; kontrolden, katılıma inmiş durumdayız. “Yaşayanların temel hak ve özgürlüklerinin tamamının gerçekleştirilebilmesi”, yani tam liberalizm doktrini içerisinde tanımlanmış bir kent hakkı kavramı var.

Peki, kent hakkını ele geçiresek neler yapabiliriz? Önce “Nasıl bir kent?” sorusuna cevap vereceğiz. Ne tür sosyal ilişkiler kurmak ve nasıl bir yaşam biçimi istiyoruz bu kentin içerisinde? Doğayla nasıl bir ilişkimiz olsun istiyoruz? Hangi teknolojileri ve estetiği tercih ediyoruz? Bu gibi soruların yanıtlarını kent hakkı sahipleri verecek.

Ben çok eski bir mücadeleci değilim, 2003’ten itibaren kentsel muhalif hareketlerin içerisinde yer alıyorum. Bu zaman zarfında bütün muhalif grupların etrafında birleşebileceği, “kent hakkı” gibi bir başka kavram görmedim; dolayısıyla bunu önemli buluyorum. Muhalif grupların zaman zaman da olsa birlikte hareket etmesini sağlayacak önemli bir kavram kent hakkı ve eğer ki kentlerdeki gidişattan memnun değilsek, bir hedef olarak konabilir, üzerinde tartışılabilir düşüncesindeyim.